

Ferdynand Pasternak

Reorganizacja studiów kościelnych - szczególnie wykładów prawa kanonicznego - w świetle "Sapientia christiana"

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 23/3-4, 211-232

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. FERDYNAND PASTERNAK

**REORGANIZACJA STUDIÓW KOŚCIELNYCH —
SZCZEGÓLNIIE WYKŁADÓW PRAWA KANONICZNEGO —
W ŚWIETLE „SAPIENTIA CHRISTIANA”**

Treść: Wstęp. 1. Dokumenty poprzedzające omawianą Konstytucję. 2. Założenia doktrynalno-strukturalne uniwersytetów i wydziałów kościelnych. 3. Wykłady prawa kanonicznego w odnowionych fakultetach kościelnych. 4. Nowe ujęcia, kierunki rozwoju i modyfikacje. Zakończenie.

Wstęp

Wydana dn. 15.IV. 1979 r. przez Św. Kongregację dla Wychowania Katolickiego nowa Konstytucja Apostolska Jana Pawła II¹ reorganizująca studia kościelne na uniwersytetach i fakultetach katolickich w duchu wskazań soborowych ma swoją bliższą i dalszą geneologię. Bliższa — to liczne dokumenty soborowe i posoborowe wydawane przez Stolicę św. przy różnych okazjach a dotyczące bezpośrednio studiów kościelnych. Dalsza — to przede wszystkim kodeksowe ujęcie tych instytucji i związanych z nimi zagadnień, a następnie całościowa systematyka dziedziny prawodawstwa kościelnego zawarta w Konstytucji Piusa XI z 1931 r. *Deus scientiarum Dominus*².

W niniejszym opracowaniu, na płaszczyźnie założeń strukturalno-doktrynalnych rządzących tą dziedziną od K.P.K. aż do ostatniej Konstytucji *Sapientia christiana* i stopniowej ewolucji tychże założeń — pragnę szczególnie uwypuklić zmiany dotyczące organizacji i zarazem problematyki wchodzącej w zakres wykładów prawa kanonicznego oraz kierunek ich rozwoju aż do ostatniej omawianej tu Konstytucji.

1. Dokumenty poprzedzające omawianą Konstytucję

Problem organizacji szkolnictwa kościelnego zarówno na szczeblu podstawowym i średnim jak zwłaszcza na poziomie wyższym w uniwersytetach i fakultetach kościelnych ujął już podstawowo prawodawca kościelny w **Kodeksie Prawa Kanonicznego**. W Kanonach od 1372 do 1383 (*De scholis*) zawarte są dyspozycje prawne do-

¹ AAS 71/1979/7 s. 469—521.

² AAS 23/1931/ s. 241 i n.; Xaverius Ocha, *Leges Ecclesiae*, vol. I, s. 1272 i n.

tyczące zarówno erygowania jak i funkcjonowania pod nadzorem ordynariuszy miejsca katolickich szkół podstawowych, średnich i wyższych, jak również cele, którym szkoły te powinny służyć oraz przepisy wewnętrzne (zwłaszcza statuty uniwersyteckie aprobowane przez Stolicę św.), którymi powinny się rządzić, wreszcie stopnie akademickie, jakie można w tego rodzaju kościelnych szkołach wyższych uzyskiwać. Przepisy kodeksowe nie zawierają jednak tematyki oraz wykazu dyscyplin wykładanych w katolickich szkołach wyższych, z wyjątkiem **Seminariów Duchownych** (kan. 1352—1371), dla których Prawodawca kodeksowy stanowi szereg szczegółowych przepisów organizacyjnych, dyscyplinarnych, a także wylicza przedmioty obowiązkowe i pomocnicze, które mają być wykładane na kursie filozofii chrześcijańskiej i teologii³. Określa również czas trwania tych studiów (filozofia 2 lata, teologia — 4), wymagane egzaminy, kwalifikacje wykładowców, skład i kompetencje Zarządu seminaryjnego oraz kompetencje ordynariusza miejsca, wreszcie stawia ogólną zasadę, iż zarówno w wykładach filozofii racjonalnej jak zwłaszcza teologii — wykładowcy powinni się trzymać doktryny i zasad św. Tomasza z Akwinu⁴, oraz zasadę, iż do wykładów Pisma św., teologii dogmatycznej, teologii moralnej i historii Kościoła powinni być powoływani oddzielni profesorowie⁵.

Z tych ogólnych wykazów problematyki kodeksowej związanej z omawianą kwestią wynika jasno, iż całą rozległą dziedzinę przepisów dotyczących organizacji i tematyki wykładów w kościelnych szkołach wyższych odłożył Prawodawca do późniejszej szczegółowej kodyfikacji, którą zamierzał usystematyzować i w późniejszym terminie promulgować. Nastąpiło to dopiero w r. 1931, w wydanej przez Piusa XI Konstytucji *Deus scientiarum Dominus*⁶.

Z interesującej nas w tym dokumencie problematyki, rozpatrywanej pod kątem omawianej najnowszej Konstytucji Apostolskiej na niektóre tylko kwestie, mające w Konstytucji *Sapientia christiana* nieco inne lub też pełniejsze sformułowanie, zwrócimy szczególną uwagę.

Tak więc najpierw zauważyć należy, iż dokument ten dotyczy przede wszystkim erygowania, organizacji prawnej i właściwego funkcjonowania pod kątem dydaktyczno-badawczym uniwersytetów i fakultetów kościelnych. Eryguje je Stolica św., a w działalności swojej podlegają one św. Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów, która zatwierdza ich statuty. Organizacja studiów jest w tej Konstytucji Piusa XI 3-stopniowa: bakałareat, licencjat, doktorat z określonymi dla uzyska-

³ Kan. 1365 wymienia szczegółowo obowiązujące przedmioty zarówno na kursie filozofii jak i teologii.

⁴ Por. kan. 1366 § 2.

⁵ K. P. K. nie żądał wyraźnie oddzielnego profesora prawa kan. (por. kan. 1366 § 3) — stąd łączono często te wykłady z teologią moralną, jako tzw. teologia praktyczna.

⁶ Konstytucję tę wydaną dn. 24.V.1931 r. uzupełniają „*Ordinationes*” św. Kongregacji z dn. 12.VI.1931 (AAS 23/1931/s. 263—284).

nia każdego z tych stopni wymaganiami i warunkami⁷. Dokument mówi o studiach teologicznych, filozoficznych, prawa kanonicznego oraz o studiach biblijnych. Pełne studia teologiczne trwają 5 lat, filozoficzne studia specjalistyczne trwać mają 4 lata, zaś studia z zakresu prawa kanonicznego oraz studia biblijne (w Papieskim Instytucie Biblijnym) pełne 3 lata⁸. Określając szczegółowo organizację prawną uczelni kościelnych, ich zarządów i kompetencji — dokument ten precyzuje bliżej wymagania stawiane profesorom, studentom i pracownikom administracyjnym. Wymienia także szczegółowo dyscypliny wchodzące w zakres działalności dydaktycznej oraz dziedzin poszukiwań i studiów badawczych, dzieląc równocześnie wykładane dyscypliny na tzw. podstawowe, pomocnicze i specjalne — właściwe dla specyfiki poszczególnych fakultetów (teologia, filozofia, prawo kanoniczne, studia biblijne)⁹.

Nadmienić przy tym należy, iż tak unormowana struktura wyższych studiów kościelnych przetrwała prawie niezmieniona aż do Soboru Watykańskiego II — wydając zresztą pozytywne owoce w rozwijającej się ciągle liczbie tychże wyższych uczelni kościelnych, przygotowując poprzez te lata dużą liczbę fachowców dla określonej służby kościelnej (pracowników naukowych, wykładowców seminariów diecezjalnych i zakonnych, pracowników administracji kościelnej, członków hierarchii kościelnej itp.), a zwłaszcza pogłębiając badania naukowe dyscyplin kościelnych, wyrażające się w wielkiej liczbie gruntownych i posuwających naprzód badania publikacjach naukowych.

Sobór Watykański II wniósł jednak tyle nowych treści do problematyki nauk kościelnych, a także ich reorganizacji merytorycznej i strukturalnej — zwłaszcza pod kątem zadań pastoralnych Kościoła, pogłębienia jego zbawczej misji i dialogu z całym współczesnym światem, w tym także z współczesnymi osiągnięciami nauk świeckich — iż fakty te przyniosły nieuniknioną konieczność stopniowej ale gruntownej reorganizacji także i studiów kościelnych. Jakkolwiek całościowego uregulowania tej rozległej dziedziny — podobnie jak i po Kodeksie Prawa Kanonicznego — oczekiwać należało w terminie późniejszym (spełnia to właśnie omawiana Konstytucja *Sapientia christiana*), to jednak zaistniałe po Soborze nowe potrzeby i okoliczności wymagały od Stolicy św. kilkakrotnego formułowania praktycznych wskazań i instruk-

⁷ Por. art. 8, 9, 10 i art. 29 b: „In Facultate Iuris Canonici tam historia et textus legum ecclesiasticarum quam earundem ratio et nexus modo scientifico exponantur” — X. Ochoa, dz. c. s. 1275—1277.

⁸ Bakałareat na Wydziale Prawa Kan. uzyskać można po ukończeniu 1-go roku studiów, licencjat — po ukończeniu roku 2-go, doktorat — po ukończeniu roku 3-go; por. *Leges Ecclesiae* vol. I, s. 1279, art. 41—45.

⁹ Por. art. 33 *Deus scientiarum Dominus, Leges Ecclesiae*, vol. I s. 1278; por. też: R. Sobanski, *Zagadnienie wstępu do nauki prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne, 17/1974/1—2 s. 5.

cji sterujących w jakiś sposób stopniowym procesem odnowy. W procesie tym wymienić należy najpierw same dokumenty soborowe, zśród których (Konstytucja o Kościele, o św. Liturgii, o Piśmie św., o Ekumenizmie, o Kościele w świecie współczesnym i in.) wymienić należy szczególnie soborowy dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*.

W dekrecie tym bowiem, zwłaszcza w n. 16, są zawarte wskazania, które studiów kościelnych, a szczególnie prawa kanonicznego, wprost i bezpośrednio dotyczą. „Nauki teologiczne niech tak będą podawane w świetle wiary, pod kierownictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, aby alumni naukę katolicką czerpali dokładnie z boskiego Objawienia, głęboko w nią wnikali i czynili pokarmem własnego życia duchowego, a w posłudze kapłańskiej byli zdolni głosić ją, wyjaśniać i bronić”. Następnie dekret soborowy daje szczegółowe wskazania odnośnie wykładów Pisma św., teologii dogmatycznej i moralnej, a także wykładów z dziedziny prawa kościelnego i historii: „Niech również i pozostałe nauki teologiczne znajdą odnowę przez żywsze powiązanie z tajemnicą Chrystusa i historią zbawienia... Podobnie w wykładzie prawa kanonicznego i historii kościelnej należy mieć na oku tajemnicę Kościoła w ujęciu Konstytucji dogmatycznej o Kościele, ogłoszonej przez obecny święty Sobór”. Gdy weźmie się pod uwagę dyspozycję Soboru zawartą w *Lumen gentium* „iżby całe prawo kanoniczne wyklądać w oparciu o „tajemnicę Kościoła” w ujęciu tejże Konstytucji — a nadto wskazania wyżej cytowanego Dekretu, staje się jasną konieczność nowego ujmowania i interpretacji problematyki wchodzącej w zakres prawa kanonicznego i pokrewnych mu dyscyplin naukowych¹⁰. Dotyczy to tak samego przedmiotu dyscyplin wykładanych jak i stosowanych w nich metodach dociekań naukowych. Oprócz zawartych w tym Dekrecie dyspozycji dotyczących posoborowej organizacji studiów seminaryjnych (seminaria niższe i wyższe, międzydiecezjalne i krajowe, własne wewnętrzne statuty itp.) — na uwagę zasługują również te przepisy, które określają bliżej źródła nauk kościelnych (teologii, filozofii i prawa kościelnego), którymi powinny być: Objawienie Boże zawarte w Piśmie świętym i Tradycji, orzeczenia Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, szersze uwzględnienie pism Ojców Kościoła — w metodzie natomiast wykładów (zwłaszcza w teologii) zaleca się nadal uwzględnienie nauki i metod św. Tomasza z Akwinu. Nadto uwzględnić należy przy wykładach wszystkich dyscyplin kościelnych pastoralne posłannictwo Kościoła, ekumenizm, zaś w prawie kanonicznym

¹⁰ Por. E. Sztarfrowski, *Inspiracje soborowe w zakresie prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 14/1971/1—2 s. 11—13; tenże, *Formacja kanoniczna alumnów Seminarium Duchownego*, Kielecki Przegląd Diecezjalny, 53/1977/nr 4—5 s. 199 i n.; por. też: R. Sobański, art. cyt. oraz tenże: *Prawo kanoniczne na tle trendów antyjurydycznych*, *Collectanea Theologica* 34/1973/f. IV, s. 37 i n.

teologię prawa kościelnego¹¹. Ta naukowa i pastoralna zarazem formacja powinna być kontynuowana po zakończonych studiach poprzez różnego typu wykłady i egzaminy, kursy i zjazdy¹².

Natomiast całościowa choć tymczasowa jeszcze odnowa posoborowa studiów kościelnych, jako uzupełnienie *Deus scientiarum Dominus*, zawarta została w dokumencie *Normae quaedam* wydanym przez św. Kongregację Nauczania Katolickiego w 1968 r.¹³ Dokument ten dotyczy przede wszystkim i wprost organizacji studiów kościelnych na katolickich uniwersytetach i fakultetach, choć ma on jeszcze charakter tymczasowy i niepełny. Uzupełni go ostatecznie w duchu soborowych i posoborowych przemian Konstytucja *Sapientia christiana*, choć *Normae quaedam* wyznaczają już podstawowy kierunek i model posoborowych przemian w tej dziedzinie i stanowią podstawę doktrynalną dla omawianej ostatniej Konstytucji.

Ponieważ zasady te, zawarte w *Sapientia christiana* będą szczegółowej omówione niżej — tu warto tylko ogólnie zasygnalizować kierunki posoborowych przemian i niektóre sformułowania dotyczące studiów kościelnych, szczególnie pod kątem studiów i wykładów prawa kanonicznego.

Normae quaedam uzależniają w sposób pełny erekcję kanoniczną a następnie organizację prawną (statuty) od Stolicy św., poddając równocześnie uniwersytety i fakultety katolickie nadzorowi św. Kongregacji Nauczania Katolickiego. W duchu dokumentów soborowych podkreślona jest tu szczególnie **wolność badań naukowych** we wszystkich dyscyplinach kościelnych z równoczesnym jednak obowiązkiem respektowania w tychże badaniach podstawowej wierności Słowu Bożemu zawartemu w Piśmie św. i Tradycji oraz decyzji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Teologowie działają bowiem i nauczają w imieniu Kościoła, interpretują własną i autentyczną naukę Kościoła — stąd konieczność uzyskania dla głoszenia i wyjaśniania tejże nauki w działalności dydaktycznej **misji kanonicznej** kompetentnej władzy kościelnej. Postulowane „ratio studiorum” w tych kościelnych fakultetach nawiązuje do dawnego 3-stopniowego cyklu tychże studiów — przy czym każdy z tych etapów kończy się ewentualnym uzyskiwaniem stopni naukowych: bakalaureatu, licencjatu i doktoratu¹⁴.

¹¹ Por. E. Sztarfrowski, *Prawo Kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, Warszawa 1976 t. I s. 80 in.; tenże, *Formacja kanoniczna alumnów Seminarium Duch.*, Kiel. Przegl. Dec. 53/1977/nr 4—5 s. 202 i n.; R. Sobański, *Zarys teologii prawa kościelnego*, Warszawa 1973 s. 5.

¹² Uzupełnieniem tych zarządzeń jest Instrukcja Kongregacji Nauczania Katol. z dn. 6.I.1970 r., AAS 62/1970/ 321—384 oraz PPK t. II z. 1 nn. 4738—4973, o podstawowych zasadach formacji kapłańskiej.

¹³ Por. PPK, t. III z. 1 s. 308 i n.

¹⁴ Szczegółowe wymagania dla uzyskania poszczególnych stopni aka-

Dokument postuluje współpracę naukową nie tylko między poszczególnymi uniwersytetami i fakultetami kościelnymi, ale także współpracę z świeckimi uczelniami pod kątem interesujących badaczy kościelnych kwestii i zagadnień naukowych. Dokument określa też bliżej zarząd tych fakultetów (Ratio studiorum), jego funkcjonowanie (Rady Wydziału, Senat) i kompetencje, określa też wymagania stawiane przez Kościół zarówno wykładowcom jak i młodzieży studiującej. Powraca także do posoborowego sposobu wykładania dyscyplin kościelnych (zwłaszcza teologii, filozofii i prawa kanonicznego) zalecając współpracę między wykładowcami poszczególnych dyscyplin w tym celu, by nie dublować niepotrzebnie tej samej problematyki. Zarysowuje też generalnie podstawowe uzależnienie merytorycznej działalności fakultetów kościelnych tak badawczej jak i dydaktycznej od Hierarchii kościelnej, która z prawa Bożego odpowiedzialna jest za autentyczność nauczania katolickiego, nienaruszalny depozyt wiary i jego przekazywanie w pracy naukowej, dydaktycznej i pastoralnej.

Zasady te znalazły bliższe określenie i praktyczne zastosowanie w odniesieniu do wykładów prawa kanonicznego w późniejszej Instrukcji tejże Kongregacji Nauczania Katolickiego z dn. 2.IV.1975¹⁵, skierowanej do biskupów ordynariuszy zakonnych i rektorów seminariów a dotyczącej wyłącznie problemu nauczania w seminariach prawa kanonicznego i jego integralnej łączności z organizmem i życiem Kościoła. Wykłady te mianowicie nie powinny się ograniczać do suchej jedynie wykładni obowiązującego prawa, ale uzasadniać potrzebę prawa w Kościele w oparciu o naukę Soboru Watykańskiego II oraz konieczność istnienia i respektowania „porządku prawnego” w Kościele¹⁶. Stawia nadto dokument ten podstawowe zasady, które na przyszłość stosować należy przy wykładaniu prawa kanonicznego. Są nimi: konieczność wiązania prawa kanonicznego z teologią (nie tylko w wykładach „teologii prawa”, ale także w ukazywaniu aspektów teologicznych każdej instytucji kanonicznej a nawet poszczególnych problemów kanonicznych); konieczność nauczania prawa kościelnego pod kątem potrzeb, zadań i zastosowań **duszpasterskich**; wreszcie szerszego niż

---

demickich wg „Normae quaedam” zawarte są w rozdz. II pp. 4—6, por. PPK, t. III z. 1 s. 324—326.

¹⁵ Polski tekst por. KPD 52/1976/s. 86—92, E. Sztáfrowski, *Formacja kanoniczna alumnów Sem. Duch.*, Kiel. Przegl. Diec., 53/1977/nr 4—5 s. 200. Analogiczne Instrukcje wydała ta Kongregacja także dla studiów filozoficznych i teologicznych w aspektach posoborowych.

¹⁶ Podkreślił to także w swym przemówieniu Paweł VI: „Prawo kościelne nie może być uważane za coś obcego w organizmie Kościoła, jakby przez kogoś siłą wtłoczonego w jego strukturę. Przeciwnie prawo kanoniczne winno spełnić w życiu Kościoła niezwykle ważne zadanie, wzmacniając i potęgując wspólne poczynania, dotyczące chrześcijańskiego życia” (*L'Osservatore Romano* z dn. 28.V. 1968 r. s. 1 — por. E. Sztáfrowski, art. cyt. s. 202).

dotąd uwzględnienia aspektów **ekumenicznych prawa kościelnego** w służbie aktualnych zadań i posłannictwa posoborowego Kościoła, który jest „Kościołem dialogu”¹⁷.

Zasygnalizowanie tych dokumentów poprzedzających ostatnią Konstytucję Apostolską *Sapientia christiana* pozwala dostrzec bliżej stopniową ewolucję kościelnej problematyki organizowania studiów kościelnych i pozwoli lepiej zrozumieć sens i zakres odnowy tych studiów dokonanej przez ostatnią omawianą tu Konstytucję *Sapientia christiana*¹⁸.

2. Założenia doktrynalno-strukturalne uniwersytetów i wydziałów kościelnych

Troska, którą Kościół otaczał od początku uniwersytety katolickie i czyni to dziś, wypływa przede wszystkim z otrzymanego nakazu Bożego (ex divino mandato), aby mądrością chrześcijańską (*sapientia christiana*) inspirował on ustawicznie wiernych do dokonywania ciągłej syntezy spraw ludzkich z religijnymi, zarówno w kształtowaniu swojej osobowości jak też w swojej ludzkiej, świadomej i odpowiedzialnej aktywności. To uzasadnienie doktrynalne zainteresowania Kościoła uczelniami wyższymi wypływa nadto z ciężącego na Kościele (także z nakazu Bożego) obowiązku **ewangelizowania**, który w istocie swojej zawiera nie tylko nakaz głoszenia Ewangelii wszystkim narodom, ale także powinność przepajania jej treścią umysłów, kryteriów ocen i całej działalności ludzkiej, obejmowanej mianem ludzkiej kultury. Kultura bowiem inspirowana Ewangelią stanowi doskonale narzędzie rozprzestrzeniania się i żywotności tejże Ewangelii (I, 2), która niezwiązana w sposób konieczny z żadną kulturą partykularną, jest skierowana do wszystkich kultur i narodów, by ich sumienia oraz życie indywidualne i społeczne przepajać światłem Objawienia Chrystusowego.

Rzecz jasna, iż w wypełnianiu tej kulturotwórczej misji Kościoła — wielka rola przypada uniwersytetom katolickim, których głównym zadaniem jest troska o rozwój kultury zarówno regionalnej jak i ogólnoludzkiej¹⁹.

¹⁷ Dokument ten w dalszych szczegółowych wskazaniach kładzie też nacisk na potrzebę praktyki prawniczej i ćwiczeń, uczestnictwa w zjazdach i kursach itp. por. E. Sztáfrowski, art. cyt. (Kiel. Przegl. Dec.) s. 204 i n.

¹⁸ Genezę tej Konstytucji, zapoczątkowanej jeszcze przez Pawła VI, wyjaśnia Jan Paweł II we wstępie do niej (n. VI). Składa się ona z norm ogólnych (cz. 1-sza) oraz norm szczegółowych (cz. 2-ga), w zakończeniu zaś zawiera „normy przejściowe”. Analogiczne normy ogólne i szczegółowe o charakterze wykonawczym wydała do tej Konstytucji św. Kongr. dla Wychowania Kat.

¹⁹ Por. KDK n. 58, Konstytucja omawia genezę Uniwersytetów katolickich a następnie świeckich oraz ich wkład w chrześcijańską kul-

Podkreślić jednak należy, iż omawiana Konstytucja rozróżnia wyraźnie zakładane niegdyś przez Kościół i istniejące aż do dziś **uniwersytety katolickie**, które swoją kulturotwórczą działalnością zapewniają niejako „publiczną, stałą i powszechną obecność myśli chrześcijańskiej” w rozwoju wyższej kultury ludzkiej, od **Wydziałów i Uniwersytetów kościelnych**, formalnie erygowanych przez kompetentne władze kościelne, pozostające pod ich nadzorem a mające za zadanie opierać swoje badania na Objawieniu oraz w szczególności sposób kultywować te dyscypliny naukowe, które mają bezpośredni związek z Objawieniem i służą dziełu ewangelizacji. Jest to rozróżnienie ważne — gdyż omawiana Konstytucja zarówno w swych założeniach doktrynalnych i propozycjach modyfikacji strukturalnych, jak również w całym szeregu szczegółowych przepisów administracyjnych — tych ostatnich wyższych uczelni kościelnych przede wszystkim dotyczy. Im też wyznacza zadania, które zarówno doktryna soborowa Kościoła jak i rozwój współczesnych nauk świeckich oraz nowe metody współczesnej pracy naukowej i dydaktycznej postulują pod ich adresem²⁰. Zadaniem podstawowym tych kościelnych Wydziałów i uniwersytetów jest przede wszystkim właściwe przygotowanie studentów do posługi kapłańskiej, do zadań nauczycielskich w zakresie tzw. nauk świętych oraz podejmowania trudniejszych zadań apostołskich. Ale zadaniem ich także jest to, by „głębiej badały różne dziedziny nauk świętych ...doskonalsze rozumienie świętego Objawienia... i dziedzictwa mądrości chrześcijańskiej przekazane przez przodków, by rozwijany był dialog z braćmi odłączonymi i niechrześcijanami, a także, by można było należycie ustosunkować się do problemów powstających w związku z rozwojem nauk”²¹.

Dla osiągnięcia tego celu Konstytucja nie waha się sugerować teologom w celu głębszego poznania prawdy objawionej przez właściwe badania teologiczne — współpracy ze specjalistami innych dyscyplin naukowych „zarówno z ludźmi wierzącymi jak i niewierzącymi” w celu właściwej analizy i interpretacji ich twierdzeń oraz ich oceny w świetle prawdy objawionej. Nadto współczesne posłannictwo Kościoła nakazuje teologom „poszukiwanie bardziej właściwego sposobu przekazywania doktryny ludziom współczesnym” o różnym dziedzictwie kulturowym w myśl soborowej zasady, iż „czym innym jest sam depozyt wiary, czyli prawdy, które zawiera nasza czcigodna doktryna,

---

ture ludów a także troskę Kościoła i papieży o ich prawidłową organizację (m. in. Pius XII w 1949 r. powołał do istnienia „Federację Uniwersytetów Katolickich” — FIUC).

²⁰ Papież we wstępie do Konstytucji (p. III) uzasadnia obszernie jej obecność konieczność podyktowaną warunkami współczesnymi, potrzebą koordynacji badań, uwzględnienia nowych metod pracy naukowej, konieczność dialogu z naukami świeckimi itp.

²¹ Soborowa Deklaracja o wychowaniu chrześc., DWCH n. 10.

a czymś innym sposób ich głoszenia, z zachowaniem jednak tego samego znaczenia tej samej treści”²².

Ale założenia te i zadania uczelni katolickich tłumaczą równocześnie i uzasadniają zależność ich od św. Hierarchii, w której posłannictwie („idąc nauczajcie wszystkie narody...”) uczestniczą, oraz od Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, skoro badaniami swymi zgłębiają i wyjaśniają depozyt wiary, a także od Krajowych Konferencji Biskupów, które w danych narodach i regionach kościelnych czuwać mają nad ich rozwojem, a równocześnie „wiernością wobec doktryny Kościoła i wypełnianiem obowiązku „dawania wspólnocie wiernych świadectwa ducha całkowicie oddanego” nakazom Chrystusa: „uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mat. 28, 19—20)²³.

Ta podległość Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła i Hierarchii dotyczy zarówno samych Uczelni, jak i studentów a zwłaszcza profesorów. Na tych ostatnich ciąży bowiem szczególna **odpowiedzialność**, oni to przecież, jako ci, „którzy służą Słowu” powinni też być „dla młodzieży mistrzami wiary”, zaś dla innych wierzących „świadkami żywej wiary ewangelicznej oraz przykładem wierności wobec Kościoła”²⁴.

Po tych założeniach doktrynalnych podaje następnie Konstytucja normy generalne dotyczące **struktur prawnych** omawianych wyższych uczelni kościelnych, ich natury i organizacji, jak również bliżej określa reguły dotyczące wspólnoty akademickiej, jej zarządu, profesorów i studentów, porządku studiów (ratio studiorum), uzyskiwanych stopni akademickich — nie wyłączając pomocy dydaktycznych i personelu administracyjnego. O tych wszystkich modyfikacjach strukturalnych warto choć skrótowo nadmienić, zanim nieco szczegółowiej zajmiemy się odnową studiów i wykładów z zakresu prawa kanonicznego.

Wśród zasad decydujących o naturze i celach omawianych fakultetów kościelnych — oprócz wymienionych już wyżej — warto szczególnie podkreślić te, które również tutaj wymienia kolejno Konstytucja.

Wymienia ona najpierw nie podlegające dyskusji prawo Kościoła do erygowania tychże fakultetów kościelnych, które Kościołowi podlegać winny nie tylko z racji ich erekcji przez kompetentną władzę

²² Por. KDK n. 62; enc. Jana Pawła II *Redemptor hominis* n. 19. Idzie tu o nowy język teologiczny i nowy sposób komunikowania prawd objawionych — z zachowaniem jednak nienaruszonego depozytu wiary — stąd podległość tych badań św. Hierarchii.

²³ Por. *Sapientia Christiana*, Wstęp, IV.

²⁴ Por. *Redemptor hominis* n. 19. „Zadanie teologa wykonuje się dla budowania wspólnoty kościelnej, aby Lud Boży wzrastał w doświadczeniu wiary” — Paweł VI, *List do rektora Katol. Uniwersytetu w Lowanium* (L'Osserv. Rom. z dn. 22—23.IX.1975 r.

kościelną, ale i ich aprobaty (szczególnie aprobaty statutów), z którą związana jest możliwość nadawania przez te fakultety kościelnych stopni akademickich²⁵. Tak w powstaniu jak i prawidłowym funkcjonowaniu wraz z możliwością nadawania kanonicznych stopni akademickich i zatwierdzaniu statutów fakultety te uzależnione zostały w Konstytucji od św. Kongregacji Wychowania Katolickiego, której dołączone do Konstytucji *Ordinationes* otrzymują tym samym moc obowiązującą (S. Chr. tit. I art. 5—10).

Ponieważ cała wspólnota akademicka (także zrzeszona w różnego typu Radach) jest odpowiedzialna za dobro wspólne uczelni i realizację jej celów — przeto „statuty” określać powinny nie tylko uprawnienia i kompetencje zarządu, profesorów, ale także prawa i obowiązki wszystkich członków wspólnoty (art. 11).

Wielki Kanclerz Uczelni, którym normalnie powinien być ordynariusz miejsca z władzą zwyczajną²⁶ reprezentuje Stolicę św. na terenie uczelni, on też popiera jej rozwój u Stolicy św. oraz jej łączność z Kościołem partykularnym i powszechnym (art. 12).

Konstytucja rozróżnia personalne i kolegialne „władze akademickie”, zaliczając do pierwszych Rektora i Dziekana, do drugich zaś Rady Uniwersytetu (Senat) i Rady Wydziału (art. 15). Rektora mianuje lub przynajmniej zatwierdza (jeśli gdzieś Stolica św. zaaprobuje inny sposób np. wybór) św. Kongregacja dla Wychowania Katolickiego, zaś statuty określają bliżej jego uprawnienia i obowiązki²⁷.

Statuty również określają różne stopnie **wykładowców** (w zależności od przygotowania, czasu objęcia obowiązków, stałości i odpowiedzialności na Wydziale — np. etatowi i prowadzący wykłady zleczone — zgodnie z praktyką danego regionu), przy czym każdy Wydział powinien posiadać odpowiednią liczbę stałych wykładowców w zależności od rangi i rozwoju poszczególnych dyscyplin. Konstytucja stawia wykładowcom wysokie wymagania naukowe, dydaktyczne i moralne²⁸, podkreślając szczególnie ciężący na nich obowiązek świadomej i pełnej wspólnoty z Magisterium Kościoła, a zwiła-

²⁵ Aprobatę Statutów Konstytucja przyznaje św. Kongreg. dla Wychowania Katol. Wydziały kościelne erygowane na uniwersytetach niekościelnych obowiązane są zachowywać przepisy tej Konstytucji na podstawie układów Stolicy Ap. z odnośnymi narodami lub uniwersytetami (art. 8).

²⁶ Gdy funkcję tę pełnić ma ktoś inny — to specjalne normy określić mają kompetencje każdego z nich (art. 14). Uprawnienia wicekanclerza, gdy zaistnieje jego potrzeba, określają Statuty.

²⁷ W wypadku afiliacji seminarium duch. do Wydziału kościelnego — zarząd i administracja powinny być oddzielne (art. 21).

²⁸ Kwalifikacje stałych wykładowców wymienia art. 25: odpowiedni zasób wiedzy, świadectwo życia i poczucie odpowiedzialności; doktorat lub wyjątkowe zasługi naukowe; publikacje naukowe; pedagogiczne uzdolnienia. Warunki te *servatis servandis* dotyczą też wykładowców niestałych.

szcza z Biskupem Rzymskim, gdy nauczają spraw wiary i moralności (art. 26 § 2). Powinni też otrzymywać misję kanoniczną od Wielkiego Kanclerza lub jego delegata i złożyć wyznanie wiary: „nie nauczają oni bowiem własną powagą, ale na mocy misji otrzymanej od Kościoła”. Nadto wszyscy wykładowcy przed ich zaangażowaniem do wykładów lub awansem na najwyższy stopień dydaktyczny muszą otrzymać „nihil obstat” od Stolicy św. (art. 27)²⁹.

Wstęp na studia kościelne mają tak duchowni jak i osoby świeckie, byleby mieli świadectwo ukończenia studiów średnich właściwe dla danego regionu, odznaczali się przykładowym życiem i uzdolnieniami do studiów (art. 31, 32). Konstytucja nie wspomina o egzaminach wstępnych — jakkolwiek statutem pozostawia bliższe określenie jeszcze innych dodatkowych warunków do przyjęcia na dany Wydział — zwłaszcza co do znajomości języków obcych. Natomiast zaliczeni w poczet studentów powinni pilnie przestrzegać regulaminu studiów, karność, obecności na zajęciach i zdawania wymaganych egzaminów. Powody zawieszenia w prawach studenta lub nawet skreślenia z liczby studentów danego Wydziału określają statuty — z zabezpieczeniem wszakże zarówno praw samego studenta, jak i Wydziału a nawet całej wspólnoty Kościelnej (art. 35)³⁰.

Program studiów (ratio studiorum) powinien szeroko uwzględnić normy i wskazania Soboru Watykańskiego II. Podstawową normą tegoż Soboru jest przyznanie **właściwej wolności** w badaniach i nauczaniu, służącej rozwojowi i należytemu rozumieniu prawdy Bożej — tak, jak jest ona zawarta w Słowie Bożym i stałym nauczaniu Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Nadto pamiętać należy, iż prawdziwa wolność w pracy badawczej opierać się musi na mocnym przyłgnięciu do Słowa Bożego i posłuszeństwie Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, któremu powierzono autentyczną interpretację tegoż Słowa Bożego. W tych sprawach należy postępować roztropnie a jednocześnie z należyłą ufnością i bez podejrzeń, z rozwagą i bez lekkomyślności zwłaszcza w nauczaniu, uwzględniając potrzeby duszpasterskie Ludu Bożego³¹

Przebieg studiów dzieli Konstytucja na 3 cykle: podstawowy (wiadomości ogólne z wszystkich przedmiotów wraz z wprowadzeniem do posługiwania się metodą naukową); specjalistyczny (dokładne studium właściwych danemu Wydziałowi dyscyplin wraz z praktycznym zaprawianiem się w posługiwaniu metodą badań naukowych — ćwicze-

---

²⁹ Do promocji na wyższy stopień wykładowcy (stały) wymaga się upływu pewnego czasu, doświadczenia dydaktycznego, publikacji, ducha współpracy i zaangażowania w sprawy Wydziału (art. 28). Statuty określają warunki przejścia na emeryturę, warunki zawieszenia lub pozbawienia funkcji wykładowcy (art. 30).

³⁰ Urzędnikami wspomagającymi Zarząd są: sekretarz, bibliotekarz, ekonom, woźni i in. (art. 36—37).

³¹ Por. KDK n. 59 i art. 39 *Sapientia christiana*.

nia); wreszcie cykl ostatni — studium dyplomowe — wykazujący już pewną dojrzałość naukową (poświęcony pisaniu rozprawy naukowej przyczyniającej się do rozwoju danej nauki — seminaRIA naukowe). Każdy Wydział powinien nadto ściśle określić przedmioty podstawowe, związane z celem danego Wydziału oraz przedmioty pomocnicze — pamiętając, iż w sumie tworzyć one powinny zwartą całość, zapewniając tym samym pełne i kompetentne wykształcenie w danej dziedzinie studiów, a równocześnie możliwość współpracy i współdziałania poszczególnych wykładowców (art. 40, 41)³². Statuty określają również jakie egzaminy lub kolokwia (pisemne lub ustne) obowiązują studentów zarówno przy końcu semestru i roku, jak zwłaszcza przy końcu danego cyklu (np. rigorosum) jako sprawdzianów postępu w studiach, możliwości awansowania na cykl wyższy lub wreszcie uzyskiwania stopni naukowych³³.

W kwestii stopni naukowych Konstytucja stawia zasadę, iż po ukończeniu poszczególnego cyklu studiów można przyznawać określony stopień naukowy (właściwy dla danego fakultetu, np. baka-laureat po cyklu 1-szym, licencjat po cyklu 2-gim, doktorat po cyklu 3-cim) w zależności od zaliczenia określonego czasu trwania cyklu i wymaganych egzaminów. Natomiast dokładne określenie wszystkich stopni akademickich właściwych dla danego Wydziału oraz wymaga-nych warunków ich uzyskiwania określają statuty Uczelni w oparciu o zasady teje Konstytucji (art. 46 § 2, 47)³⁴.

Określone stopnie akademickie mogą uzyskiwać tylko studenci da-nego Wydziału po ukończonym cyklu studiów (zgodnie ze statutami) i zdaniu egzaminów lub też innych sprawdzianów posiadanej wiedzy (np. rigorosum). Wynika z tego, że nikt nie może być dopuszczony do doktoratu, kto przedtem nie uzyskał licencjatu. Nadto do doktoratu wymagana jest **rozprawa doktorska**, napisana pod kierunkiem wykładowcy i przyczyniająca się rzeczywiście do rozwoju nauki, a następnie przyjęta kolegialnie po uprzedniej publicznej obronie i cho-ciaż w części opublikowana drukiem (art. 49). Doktorat uprawnia do wykładów na danym Wydziale i dlatego m. in. stanowi warunek do uzyskania funkcji wykładowcy — natomiast licencjat uprawnia do prowadzenia wykładów w wyższym Seminarium duchownym lub in-nej szkole równorzędnej (art. 50)³⁵.

³² Na kursie podstawowym obowiązują przede wszystkim wykłady, na kursie specjalistycznym wykłady, ćwiczenia i seminaRIA oraz konsultacje z profesorami uzupełniane własnym studium (art. 42—43).

³³ Statuty określają też wartość studiów odbytych na innych Wydziałach, wymagane w tym wypadku egzaminy i ewentualny przy-spieszony tok studiów itp. (art. 44—45).

³⁴ Konstytucja określa nazwy akademickich, ale dopuszcza też inne nazwy dyktowane warunkami regionalnymi (art. 48).

³⁵ Konstytucja dopuszcza nadawanie doktoratów honorowych ze względu na wyjątkowe zasługi naukowe lub kulturalne w rozwijaniu nauk kościelnych (art. 51).

W nawiązaniu do określonych w Konstytucji struktur uczelni katolickich — Konstytucja nie pomija kwestii koniecznego dla studiów i pracy badawczej tzw. **zaplecza dydaktycznego** w postaci należycie urządzonej i zaopatrzonej biblioteki druków zwartych i czasopism — jako warsztatu pracy naukowej, ćwiczeń i seminariów³⁶, w postaci właściwych urządzeń technicznych i audiowizualnych, wreszcie — gdy natura i cel danego Wydziału wymaga tego — w postaci instytutów badawczych i laboratoriów naukowych (art. 55).

Personel administracyjny określony w statutach troszczyć się winien o stan majątkowy uczelni, o potrzebne fundusze dla odpowiedniego do danego regionu wynagrodzenia personelu zatrudnionego wraz z jego ubezpieczeniem emerytalnym. Ewentualne opłaty studentów (przy wpisie, egzaminach lub dyplomach) określić winny statuty (art. 56—59).

Wreszcie ostatni problem dotyczący postulowanych przez Konstytucję modyfikacji strukturalnych — to właściwe **rozmieszczenie** terenowe poszczególnych uczelni kościelnych i związany z tym problem **afiliacji**. Chodzi tu o takie planowane projektowanie rozmieszczania uczelni katolickich w różnych częściach świata, by mogły one skutecznie pełnić swą rolę dla rozwoju kultury danego regionu i zarazem dla upowszechnienia oraz realizacji posłannictwa Kościoła (art. 60)³⁷.

Natomiast gdy warunki danego regionu nie pozwalają na samodzielne erygowanie fakultetu kościelnego — dopuszczalna jest jego afiliacja do innego, erygowanego już i zorganizowanego Uniwersytetu lub Wydziału, ale tylko dla uzyskiwania przez studentów afiliowanego Instytutu stopni bakalaureatu oraz po spełnieniu warunków określonych w decyzji Kongregacji Wychowania Katolickiego. Afiliację taką zaleca się zwłaszcza Seminarium duchownym zarówno diecezjalnym jak i zakonnym (art. 62).

Oprócz afiliacji — Konstytucja dopuszcza nadto pełniejsze włączenie danego Instytutu do istniejącego fakultetu w formie tzw. **agregacji**, która dawałaby możliwość uzyskiwania wyższych stopni akademickich, po spełnieniu wszelkich warunków i uzyskaniu zgody tejże św. Kongregacji (art. 63).

Wreszcie wskazana jest jak najpełniejsza **współpraca** i współdziałanie między poszczególnymi fakultetami (zwłaszcza danego regionu) pod kątem nie tylko postulowanej dziś komplementarności w prowadzeniu studiów interdyscyplinarnych, korzystnych zarówno dla stu-

---

³⁶ Na czele biblioteki winien stać fachowiec, posiadający swoją radę i uczestniczący w Senacie lub Radzie wydziału (art. 54).

³⁷ Aprobata Kongregacji może być udzielona po uzyskaniu opinii ordynariusza i Konferencji Biskupów danego regionu, a także osób doświadczonych zwł. z sąsiednich wydziałów (art. 61).

dentów jak i profesorów, jak zwłaszcza postępu samej nauki oraz wkładu Kościoła w dziedzictwo kulturowe danego narodu (art. 64).

W normach szczegółowych 2-giej części normatywnej Konstytucja poświęca wiele wskazań organizacji studiów kościelnych na fakultetach teologicznych, filozoficznych i prawa kanonicznego. W artykule niniejszym — zgodnie z jego tematem — po omówieniu ogólnych zasad doktrynalnych i strukturalnych odnowy fakultetów kościelnych, należy zwrócić szczególną uwagę na reorganizację studiów wchodzących w zakres prawa kanonicznego.

3. Wykłady prawa kanonicznego w odnowionych fakultetach kościelnych

W dotychczasowych relacjach mających za przedmiot reorganizację studiów kościelnych omówione zostały ogólnie jedynie zasady zawarte w Konstytucji Apostolskiej „*Sapientia christiana*” z pominięciem szczegółowych dyrektyw dołączonych do tego dokumentu z mocą obligatoryjną przez Kongregację Wychowania Katolickiego. Omówienie tych szczegółowych przepisów paralelnych do poszczególnych części dokumentu papieskiego wymagałoby wykraczającego poza ramy krótkiego artykułu o wiele szerszego opracowania. Zwłaszcza, że dyrektywy te dotyczą wielu kwestii praktycznych zarówno w organizowaniu jak i odnowie tych studiów. Wszyscy zatem zainteresowani odnową tych studiów, ich dostosowaniem do teży Konstytucji, a zwłaszcza szczegółowym redagowaniem „statutów” Fakultetów kościelnych, będą musieli szeroko uwzględnić te „dyrektywy” przed przedłożeniem „statutów” do aprobaty teży Kongregacji przed niem 1-go stycznia 1981 r., od której to daty Kongregacja odmawia kanoniczności stopniom akademickim przez te Fakultety nadawanym.

W tym jednak punkcie, przy omawianiu odnowy studiów i wykładów prawa kanonicznego, jako kwestii najbardziej interesującej kanonistów — uwzględnione zostaną zarówno wskazania samej Konstytucji jak i szczegółowe normy św. Kongregacji.

Gdy idzie najpierw o **czas trwania** specjalistycznych studiów kanonistycznych — to w przeciwieństwie do wspomnianych na wstępie dokumentów kościelnych — niniejsza Konstytucja Apostolska czasu tego ściśle nie określa. Można z tego wnosić — zwłaszcza, że Konstytucja odwołuje obowiązywalność poprzedzających je dokumentów — iż na przyszłość czas trwania studiów kanonistycznych zależeć będzie od praktyki i warunków regionalnych, ujętych i ściśle określonych w statutach Fakultetu prawa kanonicznego. Jest natomiast rzeczą pewną, że czasokres ten dzielić należy na 3 cykle, z których pierwszy (kończący się bakałauatem) powinien trwać przynajmniej rok, 2-gi cykl (kończący się licencjatem) przynajmniej dwa lata, wreszcie 3-ci (cykl lub kurs doktorancki) przynajmniej rok.

Jeżeli jednak jakieś sprawy merytoryczne dotyczące wykładów pra-

wa kanonicznego zasługują na szczególną uwagę ze względu na swoje całkowicie nowe sformułowanie — to polecenie art. 75, by Wydziały prawa kanonicznego (zarówno łacińskiego jak wschodniego) kultywowały i rozwijały dyscypliny kanonistyczne „**w świetle prawa ewangelicznego**”, przygotowując w ten sposób swoich studentów do potrójnego zadania: do fachowych badań naukowych, do funkcji nauczycielskich (zwłaszcza w Seminarjach duchownych itp.) i wreszcie „do pełnienia specjalnych zadań kościelnych” (chodzi tu zapewne nie tylko o różnego typu posługi administracyjne w Kościele, sądownicze, ale i właściwe hierarchiczne posługi pasterskie).

Jest to stwierdzenie ważne, nie tylko pod kątem posoborowej odnowy kanonistyki i funkcji prawa kanonicznego w życiu i posłannictwie Kościoła, ale także pod kątem pogłębionego przez Sobór pojęcia i natury Kościoła jako „sakramentu zbawiania ludzi”. Kościół nie jest wspólnotą jedynie socjologiczną, nie ogranicza się także jego egzystencja i działalność do tradycyjnego (na wzór społeczności cywilnych) porządku prawnego, socjologicznego, zewnętrznego. Kościół ma swoją „tajemnicę”, decydującą o jego odrębności i własnej specyfice nadprzyrodzonej, którą czerpie od Boskiego Założyciela, z Boskiego Objawienia i z Chrystusowej Ewangelii. Wprawdzie teoria prawa kościelnego uwzględniała zawsze istnienie prawa Bożego pozytywnego i naturalnego do którego się odwoływała i na którym się w wielu swoich instytucjach kanonicznych bezwzględnie opierała. Nigdy jednak w tej formie nie wymieniano w dokumentach kościelnych „prawa ewangelicznego” z poleceniem opierania na nim prawa kościelnego. Znalazły w tym realny wyraz posoborowe postulaty wielu kanonistów, iżby posoborową odnowę prawa kościelnego opierać na „ewangelicznym prawie miłości”, na ewangelicznym prawie „służby” Ludowi Bożemu, a nie prawnej nadrzędności i „panowania”. Nie bez znaczenia będą tu też inne ewangeliczne prawa — nakazy samego Chrystusa, których sam dał przykład w swoim życiu i które nakazywał swoim uczniom: będzie to i ewangeliczny nakaz i przykład pokory, ewangeliczny nakaz ubóstwa, posłuszeństwa i uległości, będzie też szereg innych Chrystusowych nakazów, które znajdujemy w Ewangelii³⁸.

Uwzględnienie tego „prawa ewangelicznego” w dyscyplinach kanonistycznych sprawi zapewne, że wykłady prawa kościelnego otrzymają jeszcze szerszą bazę źródłową i że samo prawo kanoniczne jeszcze

³⁸ Wydaje się, iż nakazy Chrystusa Boskiego Założyciela Kościoła zawarte w Ewangelii (praecepta Domini: praeceptum novum i in.), stać się mogą — zgodnie z teorią prawa kościelnego — powszechnie obowiązującą normą prawną, skoro „nakaz prawny” czyli „praeceptum iuridicum” kompetentnego przełożonego kościelnego (Ordynariusza) stać się może w określonych warunkach normą prawną powszechnie obowiązującą... por. G. Michiels, *Normae generales iuris canonici*, Romae 1949, wyd. 2-gie, t. I str. 676 i n.

bardziej odróżniać się będzie od prawa cywilnego, ludzkiego, stanowionego.

Gdy idzie o **tematykę** mającą wypełniać poszczególne cykle studiów kanonistycznych — Konstytucja określa ją następująco:

- a) cykl 1-szy obejmować powinien „ogólne zasady prawa kanonicznego oraz te dyscypliny, które są wymagane do wyższego wykształcenia prawniczego”.

Normy Kongregacji Wychowania natomiast, po wstępnym stwierdzeniu, iż w całokształcie studiów kanonistycznych „starać się należy o to, by zarówno historia i teksty praw kościelnych jak i ich znaczenie i powiązanie, wyjaśniane były w sposób naukowy” (art. 55)³⁹ — dla cyklu 1-go wymieniają jako dyscypliny obowiązkowe: ogólne zasady prawa kanonicznego (normy generalne); podstawowe elementy św. teologii (zwłaszcza eklezjologię i teologię sakramentów) i filozofii (szczególnie etykę i prawo naturalne); nadto jako pożyteczne wymienia podstawowe elementy nauk antropologicznych, związanych z nauką prawa⁴⁰.

b) Cykl 2-gi poświęcony być powinien „głębszemu studium całego Kodeksu Prawa Kanonicznego z dodaniem dyscyplin pokrewnych”. Kongregacja wyszczególnia tu te dyscypliny pokrewne jako „inne prawa kanoniczne” (przede wszystkim prawo Kościołów Wschodnich, prawo synodalne oraz katolickie prawo wyznaniowe, uwzględniające stosunek ekumeniczny Kościoła do innych wyznań i religii). Do dyscyplin objętych cyklem 2-gim zalicza nadto Kongregacja: filozofię prawa, kościelne prawo publiczne, prawo rzymskie, podstawowe zagadnienia prawa cywilnego (danego regionu), wreszcie historię prawa kanonicznego (chyba nie tylko powszechnego ale i partykularnego). Zobowiązuje nadto absolwentów tego cyklu do napisania rozprawy naukowej (praca licencjacka lub magisterska) oraz do egzaminu z całości materiału (rigorosum) (art. 58).

c) Cykl 3-ci (doktorancki) powinien być poświęcony „doskonaleniu wykształcenia prawniczego i opracowaniu rozprawy doktorskiej” — przy czym szczegółowe wymagania do uzyskania poszczególnych stopni określają „statuty” Wydziału i zarządzania Kongregacji, która dla 3-go cyklu poleca nadto „dyscypliny specjalne, ćwiczenia oraz

³⁹ Jest tu wyraźne nawiązanie do dawnej metody historycznej i egzegetycznej stosowanej po Kodeksie w nauce prawa kanonicznego (por. A. Petrani, *O sposobie interpretacji K. P. K.*, Roczn. Teolog.-Kanoniczne, 2/1955/ s. 159—175; E. Sztáfrowski, *Formacja kanoniczna alumnów...*, art. cyt. s. 197; R. Sobański, *Zagadnienie wstępu do nauki prawa kan.*, art. cyt. s. 4 / z równoczesnym podkreśleniem metody porównawczej, właściwej dla współczesnych badań naukowych.

⁴⁰ W wykładach przedmiotów 1-go cyklu — Wydział może skorzystać z wykładów na innych wydziałach, jeśli odpowiadają jego postulatom (art. 77).

seminaria” zgodne z charakterem Wydziału i potrzebami studentów (art. 56)⁴¹.

Dodać należy nadto, iż Konstytucja (art. 57) pozwala na przyjęcie bezpośrednio na cykl 2-gi absolwentów Seminariów duchownych lub innych zatwierdzonych Instytutów kościelnych, po ukończonych studiach filozoficzno-teologicznych. Dopuszcza także tzw. „przyspieszony tok studiów” na Wydziałach prawa kanonicznego dla doktorów prawa cywilnego — jednak z obowiązkiem zdania wszystkich egzaminów wymaganych do uzyskania stopni z prawa kanonicznego.

Pozostają już do omówienia i usystematyzowania dostrzeżone nowe ujęcia i kierunki rozwoju zarówno samych wyższych studiów kościelnych i ich struktur organizacyjnych, jak i modyfikacji studiów kanonistycznych, które wnosi swą treścią ustawodawczą omawiana Konstytucja.

4. Nowe ujęcia, kierunki rozwoju i modyfikacje

Po omówieniu reorganizacji studiów kościelnych ze szczególnym uwzględnieniem prawa kanonicznego, pozostaje już tylko krótkie podsumowanie i syntetyczne zasygnalizowanie zmian, modyfikacji oraz zauważonych linii rozwojowych — tak w zakresie założeń doktrynalnych, jak i przemian strukturalnych studiów kościelnych wraz z modyfikacjami wprowadzonymi do wykładów prawa kanonicznego przez Konstytucję Apostolską *Sapientia christiana*.

Do podstawowych a wynikających z ducha Soboru Watykańskiego II założeń doktrynalnych na pierwszym miejscu wymienić należy posłannictwo i cel katolickich Uniwersytetów i Fakultetów. Posoborowy Kościół, a za nim też omawiana Konstytucja (osadzona głęboko w jego doktrynie) posłannictwo i cel kościelnych Uczelni wyższych łączy integralnie z celem i posłannictwem Kościoła. Celem tych Uczelni jest rzetelny wkład w rozwój kultury ludzkiej w oparciu o Słowo Boże, przenikanie tej kultury światłami Ewangelii, ale równocześnie uczestniczenie w nauczycielskiej i ewangelizacyjnej (a więc konsekwentnie pastoralnej i zbawczej) misji Kościoła. Zadanie to pełnić one mają nowocześnie, z uwzględnieniem postępu technicznego, ale zarazem i realiów oraz „znaków czasu” współczesnego świata, jego naukowych metod badawczych ale i konkretnych postulatów dydaktycznych i psychologicznych współczesnego człowieka, w postawie właściwie pojętego dialogu, z zachowaniem właściwej dla każdej z dyscyplin kościelnych metody badań naukowych. Wszak Uczel-

---

⁴¹ Przy przyjmowaniu kandydatów na Wydział prawa kan. — Konstytucja wymaga ukończenia studiów średnich zgodnie z praktyką danego regionu (matura), upoważniająca studenta do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe (art. 32 i 78).

nie te przygotować mają w warunkach współczesnych i w perspektywie idących pokoleń kadre szafarzy łask Bożych — kapłanów, kadre rzetelnych nauczycieli Ludu Bożego oraz przygotować kandydatów do różnorodnych posług kościelnych na różnych szczeblach Hierarchii kościelnej. Wynika z tego konieczność szerokiego uwzględnienia przez te Uczelnie aspektów pastoralnych swoich badań w służbie ewangelizacyjnej Kościoła, ale równocześnie konieczność rzetelnego oparcia tych badań na Objawieniu i jego autentycznej interpretacji przez Urząd Nauczycielski Kościoła, dawania własnego świadectwa tych transcendentnych wartości, których nosicielem jest Kościół Chrystusowy, wreszcie podjęcia świadomej i pełnej odpowiedzialności za owoc swoich badań pod kątem budowania wspólnoty i jedności Ludu Bożego.

Z założeń tych wynika logicznie druga cecha odnowionych studiów kościelnych: ich pełne uzależnienie od Stolicy św. oraz od kościelnej Hierarchii miejscowej tak w zakresie erekcji kanonicznej, jak i prawidłowego ich funkcjonowania w ścisłej relacji do tej Hierarchii i jakgdyby w zależności i uczestnicwie w jej jurysdykcji (Wielki Kanclerz — to ordynariusz miejsca z władzą zwyczajną, działający w imieniu Stolicy św., nominacja Rektora, „nihil obstat” dla profesorów wraz z koniecznością misji kanonicznej itp.). To ścisłe zespolenie z Hierarchią, z ustanowienia Bożego powołaną do nauczania prawd wiary i zarazem odpowiedzialną wraz z Papieżem za nie naruszalność depozytu Boskiego Objawienia — nie było dotąd w odnośnych dokumentach tak mocno podkreślane — a podyktowane zostało zapewne koniecznością przypomnienia pewnych podstawowych założeń doktrynalnych misji Kościoła w często niewłaściwym rozumieniu posoborowej „demokratyzacji” Kościoła oraz niewłaściwie rozumianej wolności badań naukowych. W omawianej Konstytucji tak Uczelnie wyższe kanoniczne erygowane jak i ich wykładowcy działają w imieniu Kościoła i zarazem uczestniczą we właściwy sobie sposób w nauczaniu Kościoła. Jest to pewnego rodzaju ich nobilitacja, ale też podniesienie rangi ich współodpowiedzialności wraz z Hierarchią za jakość i treść tego nauczania. Jedynie w takim założeniu — Uczelnie te w ramach zbawczego posłannictwa Kościoła kształtować będą osobą ludzką, tworzoną przez nią kulturę oraz całe oblicze współczesnego świata w duchu Chrystusowej Ewangelii.

Podkreślić również należy, gdy idzie o nowe i pełniejsze założenia doktrynalne, proponowaną przez ten dokument otwartą i ekumeniczną zarazem postawę badawczą tychże Uczelni. Jest to postawa posoborowego dialogu Kościoła z całym współczesnym światem, w której Uczelnie w sposób szczególny poprzez swoje badania uczestniczą. Dlatego powinny być otwarte na wszystkie dyscypliny i nauki, kultywowane z odmiennych nawet założeń i pozycji, konfrontując je z Objawieniem, aprobując w nich co słuszne. Dotyczy to zwłaszcza dialogu ekumenicznego z braćmi odłączonymi, z niewierzącymi oraz

potrzeby właściwie pojętego i właściwie przeprowadzanego współdziałania oraz współpracy z nimi w trosce o poznanie pełnej prawdy.

Z ważniejszych modyfikacji strukturalnych wymienić najpierw należy podstawową **wspólnotowość** Uczelni kościelnych, którą tworzyć mają: zarząd, profesorowie ale i cała społeczność akademicka. Cała ta wspólnota odpowiedzialna jest za dobro i realizację celów Uczelni. Wspólnotowość ta wyraża się nie tylko we współodpowiedzialności, ale i w szeregu kolegialnych instytucji (Senat, Rady Wydziału), we wzajemnym współdziałaniu Wydziałów i wykładowców, w wymianie profesorów, w komplementarności badań (zwłaszcza interdyscyplinarnych). Konstytucja podkreśla przy tym odpowiedzialność zarówno kolegialną (Rady) jak i indywidualną (Rektor, dziekan, wykładowca, student) oraz w myśl współczesnych postulatów, wysuwanych pod adresem prawa kościelnego — każe w „statutach” Uczelni możliwie dokładnie określić uprawnienia i zarazem obowiązki poszczególnych osób i Rad.

Podstawowe funkcje Zarządu (Rektora, dziekana, Senatu, Rad Wydziału) i administracji Uczelni — określają statuty i w zasadzie nie dostrzega się w tych strukturach zmian, podobnie jak i w naukowych stopniach akademickich i cyklach studiów. Nowością jednak jest fakultatywna ilość lat dla poszczególnych cykli, szczegółowe wymagania co do wykładanych przedmiotów, uzyskiwanych stopni naukowych (egzamin, obrona, publikacja pracy dyplomowej, przesłanie jej egzemplarza do Kongregacji).

Nowością jest nominacja Rektora, „nihil obstat” dla profesorów, wreszcie ich rodzaje: zwyczajni (czyli etatowi lub stali) i nadzwyczajni (wykłady zleczone) — jakkolwiek i tu dopuszczalna jest gradacja dyktowana zwyczajami regionalnymi zatwierdzonymi w „statutach” przez św. Kongregację. Warto przy tym podkreślić, iż Konstytucja każe uwzględniać warunki regionalne nie tylko w przedmiocie badań naukowych, ale i w modyfikacjach strukturalnych, które wymienia (możliwość wyboru Rektora, możliwość innych nazw i gradacji wśród profesorów, innych wymagań przy egzaminach wstępnych itp.).

Nowością także jest wyraźny postulat **afiliacji** Seminariów duchownych diecezjalnych i zakonnych do zatwierdzonych fakultetów kościelnych dla umożliwienia seminarzystom wyższego stopnia formacji naukowej i uzyskiwania stopni naukowych, a także **agregacji** do tych Fakultetów, dającej jeszcze pełniejsze określone możliwości (Fakultet ma wtedy prawo wyznaczyć swojego przedstawiciela i pełnomocnika dla instytucji afiliowanej).

Nowością też jest postulat o racjonalnym rozmieszczeniu regionalnym wyższym Fakultetów kościelnych dla dobra Kościoła powszechnego i zarazem Kościołów lokalnych oraz postulat o wymianie i współpracy wykładowców. Przedstawiciel administracji Uczelni oraz przedstawiciel zaplecza dydaktycznego (archiwa i biblioteki) zasiada-

ją w Senacie Uczelni. Ordynariusze zapewnić mają profesorom wolność od innych zajęć kolidujących z pracą naukową, mają też umożliwić wykładowcom uczestniczenie w różnego rodzaju zjazdach, sympozjach i kursach pogłębiających ich kompetencję naukową, zaś wysyłając kandydatów na studia kościelne, spełniają tym samym zobowiązanie troski o przyszłych wykładowców i rozwój nauk kościelnych.

Struktury nakreślone przez Konstytucję, choć nie są sztywne i zamknięte — dają bowiem możliwość regionalnych modyfikacji — to jednak w sposób świadomy i zamierzony ujednolicają organizację studiów kościelnych, zapewniając im tym samym właściwy poziom w całym Kościele a równocześnie otwierając te struktury na dalszy postęp, udoskonalenie i rozwój.

Rozwój ten daje się szczególnie zauważyć przy reorganizacji wykładów i Wydziałów prawa kanonicznego. Dotyczy to zarówno przedmiotów wykładanych, jak i naukowych metod badawczych. Przedmioty podstawowe i drugorzędne wzrosły niepomiaralnie nie tylko w zakresie samych nauk prawnych, ale i teologii, filozofii, a nawet antropologii chrześcijańskiej — o czym szczegółowo była mowa wyżej. Natomiast do dawnej metody historycznej i egzegetycznej obowiązującej po Kodeksie doszła metoda porównawcza w badaniach naukowych. Metoda ta ma mieć zastosowanie nie tylko w dziedzinie problemów i instytucji kanonicznych, ale i w stosunku do innych kanonicznych systemów prawnych nie wyłączając prawa cywilnego. Szerokie uwzględnienie teologii i filozofii prawa zdaje się sugerować także i w prawie kościelnym metodę badań teologicznych i filozoficznych. Postuluje to zresztą sama posoborowa definicja Kościoła, jego zbawcza misja w świecie, jego posłannictwo ewangelizacyjne i pastoralne. Także i w dziedzinie prawa kościelnego zapewniona jest w Konstytucji wolność badań — wszakże na bazie obowiązującej w Kościele wierności Słowu Bożemu, Objawieniu i jego autentycznym tłumaczeniu przez Magisterium Kościoła. I tu także obowiązuje uczciwość i rzetelność badań, właściwa metoda badania naukowego, własne świadectwo życia we wspólności Kościoła i obowiązek budowania jedności tej wspólnoty a nie jej podważania.

Nie można też nie zauważyć, iż soborowa wizja Kościoła jako „sakramentu zbawienia”, wyraźnie zadokumentowana w Konstytucji, postuluje też potrzebę rewizji teorii prawa kościelnego, jak gdyby poszerzenie własnej bazy źródłowej (prawo ewangeliczne), co tym samym decyduje nie tylko o samej naturze prawa kościelnego, o jego dalszym rozwoju i specyfikacji, ale także każe w tym duchu prawa ewangelicznego ustawiać (tworząc ciągle proces posoborowej kodyfikacji prawa kościelnego) i interpretować poszczególne przepisy i instytucje obowiązującego prawa kościelnego.

Nie trzeba dodawać w końcu, że nakreślony w Konstytucji cel stu-

diów prawnych, którym ma być przygotowanie kandydatów do kapłaństwa, do nauczania i do określonych posług w Kościele, jest równocześnie odpowiedzią na kwestionowaną niekiedy nieodzowność studiów prawnych w Kościele i konieczność samego prawa w życiu i działalności Kościoła na przyszłość. Jest to jednak pewnego rodzaju „nowe prawo”, oparte na właściwym rozumieniu natury i posłannictwa Kościoła oraz na Chrystusowej Ewangelii — nie jako odmiana, czy powielanie prawa cywilnego, ale jako „własne prawo”, wyrażające możliwie najpełniej nadprzyrodzoną naturę i zbawczą misję Kościoła.

Zakończenie

Omówiona wyżej Konstytucja Apostolska, zgodnie z załączonymi do niej „normami przejściowymi” zacznie obowiązywać w Fakultetach kościelnych (także i prawa kanonicznego) od 1-go dnia roku akademickiego 1980—81. W związku z tym Fakultety te obowiązane są przedłożyć Stolicy św. przed dniem 1 stycznia 1981 r. własne „statuty”, uwzględniające postanowienia tejsze Konstytucji do aprobaty Kongregacji dla Wychowania Katolickiego i to pod groźbą zawieszenia prawa nadawania kanonicznych stopni akademickich. Natomiast zasady tej Konstytucji należy wprowadzać na Fakultetach kościelnych z chwilą jej wejścia w życie, czyli od nowego roku akademickiego. W zamiarach Stolicy św. — nie będzie to jeszcze ostateczny kształt tych statutów, zatwierdzić je bowiem ma na 3-letni okres próbny; również i Kongregacja dla Wychowania Katolickiego upoważniona została do przygotowania ewentualnych modyfikacji postanowień tejsze Konstytucji, jeśli wymagać tego będą napływające postulaty samych Fakultetów i zmieniające się okoliczności.

Pewnym jest natomiast, iż Konstytucja ta znosi wszystkie dotychczasowe przepisy wydawane w przedmiocie studiów kościelnych, tak powszechne jak partykularne a nawet specjalne przywileje nadane osobom fizycznym czy moralnym. Wymaga zatem gruntownego przeanalizowania, szybkiego wprowadzenia jej w życie „z religijną uległością”, a jeszcze szybszego redagowania nowych statutów.

Istotnie, wydaje się, iż Konstytucja ta, wyrażająca w sposób pełny współczesne tendencje nurtujące Kościelne Uczelnie wyższe, stanie się tym samym dla nich nowym impulsem do dalszego owocnego rozwoju, by mogły podejmować i zarazem sprostać współczesnym problemom naszych czasów.

De studiorum ecclesiasticorum reorganizatione — quod iuris canonici disciplinae attinet — secundum Const. „Sapientia Christiana”

Quaestio de qua in articulo agitur aliquam relationem necnon commentarium canonicum Constitutionis Joannis Pauli II *Sapientia christiana, De studiorum Universitatibus et Facultatibus Ecclesiasticis* die

15 Aprilis 1979 a. editae, atque adnexis *Ordinationibus* a S. Congregatione pro Institutione Catholica, proponit.

Divisio materiae de qua in articulo sermo est — auctor in quattuor dividit partes: prima nempe de documentis antecedentibus huius Constitutionis — sive ante sive postconciliaribus — tractat; secunda vero de fundamentis doctrinalibus structuribusque renovationis plenius refert; tertia de modificationibus, quae iuris canonici disciplinae tradendae attingunt; quarta denique aliquas novas propositiones, quae ex Constitutione — praesertim quoad progressum iuris canonici disciplinae emanant, demonstrat. In conclusione articuli auctor „Normae transitoriae” Constitutionis breviter refert.